

Resilient retfærdighed? – Klimabevægelsen og den systemiske retorik

AF STEFAN GAARSMAND JACOBSEN

SLAGMARK #73

SIDER: 157-171

I december 2014 samledes over 400.000 mennesker og over 1500 organisationer i New York til den hidtil største demonstration for politisk handling imod klimaforandringer. Flere af parolerne på bannerne gav en indikation af den optimisme og kraftfuldhed, som bevægelsen bag demonstrationen på det tidspunkt havde. “Systemforandring, ikke klimaforandringer”, “For at ændre alting skal vi have alle med”, “Krisens frontlinjer, forandringens forreste”.¹ Klimabevægelsens mange parter slog sig sammen for at få opgavens *fulde* omfang til at stå klart i politikeres og befolkningers bevidsthed. For aktivisterne var det eneste svar på klodens stigende temperatur at ændre “alt” ved de systemer, som mennesker har frembragt. Det var kun en mindre gruppe, der havde givet udtryk for denne systemkritiske tilgang under klimatopmødet i København 2009 (Hadden, 2015). Men efter de fejlslagne forhandlinger i København, så var kravet om systemforandring eksplicit blevet centralt for hele demonstrationen i New York 5 år senere. Samtidig blev klimaretfærdighed en central betegnelse for det, som de demonstrerende aktivister ville opnå.

Hvad har disse aktivisters politiske krav at gøre med en tilsyneladende teknisk og videnskabelig term som resiliens? Jeg vil i denne artikel bruge ideen om resiliens som en anledning til at forstå de udfordringer for klimabevægelsen, der ligger i forestillingen om en retfærdig omstilling til et nyt globalt *system*, som er blevet et

centralt samlingspunkt for klimaaktivister. Det er en systemforståelse, der spænder fra økologi og biodiversitet til politik, bureaukrati og økonomi. Min påstand er, at der er en indre konflikt imellem den system-orienterede udgave af resiliensbegrebet, som anvendes i flæng af politikere og aktivister, og så det krav om retfærdighed, som aktivisterne samles under. Det handler ikke kun om sprogforbistring, men om et kulturelt og politisk møde imellem teknisk viden og politisk aktivisme. De modstridende ambitioner og hyperkomplekse problemstillinger, som resulterer af dette møde, har store konsekvenser for bevægelsens muligheder for at mobilisere sig i flere kredse. Et hovedproblem for bevægelsen er at finde en måde at arbejde politisk for klimaretfærdighed uden at blive domineret af tekniske, bureaukratiske eller moralske diskurser, der alle kan have tendens til at hindre mobiliseringen.

Udgangspunktet for artiklen er en analyse af den britiske og nordamerikanske debat om klimaretfærdighed samt mit eget feltarbejde blandt klimaretfærdighedsaktivister under klimatopmødet i Paris i december 2015, hvor en lang række debatter netop handlede om system-forståelsen. Kravet om "systemændringer" kan for de fleste klimaaktivister ikke reduceres til kampen imod et bestemt autoritativt styre. Problemerne er *systemiske*, et ofte anvendt begreb blandt aktivister, og som sådan kan klimaforandringerne ikke blot reduceres til at være en markedsfejl i en økonomisk model. Den "neo-liberale verdensorden", med statsledere og de største firmaer i spidsen, kritiseres eksplicit af klimaretfærdighedsbevægelsen for at misbruge økonomisk magt med kortsigtede profithensyn for øje (Tokar, 2014).

Resiliens er blevet relevant i denne kontekst, fordi det er blevet en betegnelse for en af de mest succesfulde tilgange til økologisk systemtænkning i de seneste to årtier (Hornborg, 2013). En del af grunden til den store succes kan spores i den videnskabelige konsensus om, at vi befinder os i en antropocæn tidsalder: menneskeheden som sådan er nu den primære kilde til forandring på kloden. Den såkaldte socio-økologiske resiliens er et begreb for individers, samfunds og økosystemers robusthed og evne til at 'komme igen' på fundamentale ændringer og chok. *Stockholm Resilience Centre*, den internationalt ledende forskningsinstitution på dette felt, har markedsført begrebet langt ud over videnskabelige kredse, og centeret har opnået stor opmærksomhed i internationale medier. Resiliens er ikke et nyt ord blandt engelsksprogede klima-NGO'er, hvor begreber som "community resilience" og "resilient movements" længe har været nøgleord i argumenter for en systemforandring som modsvar på klimaforandringerne. Logikken er, at hvis ikke bevægel-

sen kan opretholde sig selv i mødet med folkelige chok og politiske vinde, så taber hele klima-sagen (Müller, 2014).

Men i udgangspunktet fortæller hverken videnskaben eller aktivisternes begrebsbrug os noget om, hvem der er resiliente, og overfor hvem eller hvad. Her ligger en udfordring i at balancere imellem hele menneskehedenes fælles kamp imod klimaforandringerne og det politiske krav om retfærdighed, der lige nu er centralt for den globale klimaaktivisme. Her er det igen væsentligt at tænke kritisk over de politiske følger af at tænke *hele* menneskeheden som en ensformig aktør i det antropocæne: Hvis alle stater, alle firmaer og alle aktører grundlæggende set er på vej som passagerer på Titanic mod den totale ødelæggelse, hvem kan politiske krav så rettes imod? Og går kabalen op globalt, hvis blot alle samfund forsøger at blive så resiliente som muligt? Det er spørgsmål, der melder sig for en bevægelse, der insisterer på at tænke globalt og systemisk - med inspiration fra naturvidenskaben.

I denne artikel argumenterer jeg for, at klimabevægelsens strategi om at mobilisere omkring en komplet systemforandring indeholder en række problematikker for bevægelsen. Paradoksalt nok, så har videnskabens komplekse budskaber fået klimabevægelsen til at vælge den kamp, som det allerede er for sent at vinde: nemlig at forhindre temperaturstigninger over 2 grader uden at øge den globale ulighed (Bulkeley & Newell, 2015). Det handler om hele muligheden for at holde fast i en politisk kamp, der ikke kan reduceres til systemer, der skal tilpasses ved hjælp af smarte mekanismer. Socio-økologisk resiliens er blevet populært blandt politikere og brede medier, fordi det er en tilgang, der passer godt til tekniske bureaukratier, hvor politiske kampe for retfærdighed ikke har en naturlig plads. Den økologiske systemforståelse er derfor indirekte til at skabe en situation, hvor klimabevægelsens krav i endnu højere grad kan overhøres af den politiske elite, der forhandler resultater, der kun i meget ringe grad har mulighed for at leve op til bevægelsens krav om retfærdighed.

Min analyse af resiliens er en parallel til geografen Mike Hulmes analyse af, hvordan ideen om klimaforandringer har fungeret i forskellige samfundslag siden den globale opvarmning blev en del af offentlighedens debat. Hulme viser, hvorfor det er væsentligt ikke blot at forstå videnskaben om klimaforandringer, forstået som klimamodeller og statistik, men at der ved siden af videnskaben om klimaforandringer er politiske, sociale, religiøse og kunstneriske forestillinger, der må inddrages for at forstå, hvordan den offentlige debat om klimaforandringer udvikler sig (Hulme, 2009).

Jeg fokuserer på, hvordan ideen om resiliens fungerer i udvalgte dele af den engelsksprogede debat om klimaretfærdighed blandt klimaaktivister, der ser sig selv som globale aktører og derfor deltager ved internationale aktivismøder (Pleyers, 2010). For at give en forståelse af sammenhængen imellem naturvidenskabelig klimaviden og opbyggelsen af stærke og vedholdende sociale bevægelser, så tager jeg udgangspunkt i historien om, hvordan selve begrebet om klimaretfærdighed blev centralt for klimaaktivister. Herefter analyserer jeg hvordan begreber og diskurser om det antropocæne, globale økosystemer og resiliens er vokset i videnskabelige kredse og i offentligheden over de sidste 15 år. Endelig diskuterer jeg hvilke udfordringer disse videnskabelige begreber skaber for aktivister for klimaretfærdighed og for muligheden af at have politisk aktivisme med udgangspunkt i klimaforandringer generelt.

FRA VILDNISETIK TIL POLITISK MILJØRETFÆRDIGHED

I det seneste årti er klimasagen gået fra at være en teoretisk debat om fremtiden imellem videnskabsfolk, politikere og NGO'er, til at handle mere om vejrphænomener, der ændrer tilværelsen for store befolkningsgrupper her og nu. Det har været medvirkende til, at klimaretfærdighed er blevet den centrale term for den globale klimabevægelse. Det er ikke længere kun hypoteser om fremtidige oversvømmelser og mulige konsekvenser af naturødelæggelser, der når de brede globale medier. WHO's data om klimaforandringer giver løbende opdaterede tal af det tab af menneskeliv globalt, som er medført af klimaforandringerne (WHO, 2015). Hovedhistorien er fortsat, at det er fattige lande, der rammes hårdest (Goldenberg, 2014). Det er derfor ikke overraskende, at det var aktivister fra verdens fattigste lande, der først satte begrebet klimaretfærdighed på dagsordenen. I det følgende fokuserer jeg på sammenhængen imellem klimaretfærdighed som globalt samlingsbegreb for klimabevægelsen og det amerikanske begreb om miljøretfærdighed, der fra 1960'erne til 90'erne udviklede sig parallelt som samlingsbegreb for en social bevægelse og som et politisk teoretisk begreb. Denne sammenhæng er væsentlig for at forstå begrebet om retfærdighed i lyset af viden om naturen, ligesom den viser, hvordan et begreb tidligere er gået fra en social bevægelse til at være en integreret del af miljøadministrationen i USA.

Det første klimaretfærdighedsmøde, der fandt sted parallelt med COP6-mødet i Haag i 2000, havde deltagelse af ledende klimaaktivister fra Afrika, Sydamerika og

Sydøstasien foruden de mest kritiske vestlige NGO'er. Det var finansieret af en bred koalition af radikale miljøorganisationer og kapitalismekritiske NGO'er fra Europa, USA, Nigeria, Ecuador og Uruguay. Dette globale samarbejde mandede bl.a. ud i formuleringen af "Delhi Climate Justice Declaration" fra 2002, der "[...] slår fast at klimaforandringer er et spørgsmål om retfærdighed. Det påvirker vores levebrød, sundhed, børn og naturressourcer [...] Vi modsætter os de markedsprincipper, der er retningsgivende for de nuværende forhandlinger, der skal løse klimakrisen. Vores verden er ikke til salg!" (citeret i Newell & Paterson, 2010, s. 89).

Initiativet skulle bygge alliancer på tværs af stater for at fremme bæredygtig udvikling. Men initiativer som dette kan ikke alene forklare den succes som klimaretfærdighedsbegrebet har haft i de rige vestlige lande. Når klimaretfærdighed har fået en anden betydning end blot at være en forlængelse af Vestens mangeårige "u-landsstøtte", så er det fordi forskellige amerikanske og europæiske aktivistmiljøer har sammenflettet kritikken af kapitalisme og besparingspolitik med klimasagen. Denne udvikling har samtidigt efterladt miljøbevægelsen, der stammer helt tilbage fra 1960'erne og klimabevægelsen som to adskilte lejre.

Orkanen Katrina, der medførte enorme ødelæggelser i den amerikanske storby New Orleans i 2005, har retrospektivt tegnet sig som starten på et nyt kapitel for klimabevægelsen i USA. Det har siden katastrofen vist sig, at de, der var allerhårdst ramt, var den fattige, sorte del af byens befolkning, og at disse mennesker samtidigt blev stillet ringere end andre grupper i genopbygningsarbejdet (Dawson, 2010, s. 317). Den udvikling harmonerede med de erfaringer, som havde været baggrunden for sorte miljøbevægelser agitation og politiske kamp siden 1970'erne. Det var en miljøbevægelse, der voksede ud af klager over forurening i de fattigste dele af byer som New York, hvor befolkningerne hovedsageligt var sorte og af latinamerikansk baggrund. Stigende viden om sammenhængene imellem forurening og kræft- og luftvejssygdomme var en mobiliserende faktor for bevægelsen. Områder med stor industriel aktivitet havde været under mistanke for at lede til dødsfald siden 1960'erne (Sze, 2007, s. 13, 66). Det gav disse aktivister en helt anden tilgang end både de klassiske naturfredningsforeninger, der var blevet stiftet blandt borger-skabet i USA's "Progressive Era" fra 1890'erne til 1920'erne. Aktivismen i de sorte bymiljøer brugte termen miljøretfærdighed (*environmental justice*), som en forlængelse af den borgerrettighedskamp, som sorte havde ført i USA siden 1960'erne (Bullard, 1992, s. 40). Den lokale politiske kamp drog inspiration fra den miljøbe-

vægelse, der voksende ud af det amerikanske ungdomsoprør i 1960'erne, inspireret af ny viden om forurening. Den amerikanske marinebiolog Rachel Carson udgav i 1962 bogen *Silent Spring*, der var et hårdt angreb på både den hidtidige videnskab og kemi-industrien i USA og globalt. Det var starten på en kraftig politisering af spørgsmålet om natur og teknologi og var en introduktion for aktivister til økosystemers skrøbelighed (Nash, 2006, s. 203-204).

For miljøretfærdighedsbevægelsen drejede sig dog i højere grad om helt konkret erfarede skader, som var medført af en ulige belastning fra forurening, der kunne ledes direkte tilbage til uligheden mellem forskellige etniske grupper, hvor især sorte var langt ringere stillet. På den måde havde miljø meget lidt at gøre med den natur- og vildnisdyrkelse, som havde præget tidligere miljøbevægelser (Dawson, 2010, s. 324). Selvfølgelig blandt miljøretfærdighedsforkæmpere var derfor langt mindre præget af en opdeling imellem (urban) kultur og en distanceret natur, der skulle holdes i isoleret balance. I stedet handlede miljøspørgsmål også om beskyttelse af lokale fællesskaber og deres modstandskraft, og begrebet om "community resilience" er blevet en udbredt term i den kontekst (De Chiro, 2015, s. 372).

Sideløbende med den stigende amerikanske bevidsthed om den sociale udfordring til miljøbevægelsen, så har tilsvarende bevægelser vokset sig store i mange andre dele af verden. I Indien har miljøretfærdighed igennem årtier handlet om store landbrugsfirmaers opkøb af land og teknologisk dominans i form af genmodificeret såsæd, der gør bønder afhængige af at købe. I fattige, olierige lande som Nigeria, Ecuador og Indonesien har store befolkningsgrupper gennemgået voldsomme opgør med olieindustrien (Tokar, 2014). Når aktivistgrupper og NGO'er fra hele kloden mødes for at danne fælles modstand imod stats- og firmainteresser, som de gjorde det i Paris under klimatopmødet i 2015, så er klimaretfærdighed blevet et samlende begreb for store dele af den globale modstand. Det retfærdighedsbegreb implicerer en opfattelse af, at klimaforandringer og forurening vil ramme de fattigste grupper hårdest, hvad enten det er lokalt eller globalt. Det implicerer desuden en enighed om, at det skal forhindres for enhver pris, dog uden at der konkret debatteres specifikke størrelser af overførsler mellem lande og regioner. Denne løse koalition har givet en platform for aktivisme i bredere miljøer i USA omkring klimaretfærdighed, hvilket har givet mere ensretning i deres politiske retorik imod magthavere og multinationale selskaber. Den europæiske anti-globaliseringsbevæ-

gelse fra 1990'erne har ligeledes fokus på globale ulighedsstrukturer, og er i mange aktivistkredse smeltet sammen med klimaretfærdighedsbevægelsen (Newell & Paterson, 2010).

Men der er et stort spring fra at kæmpe imod lokale uretfærdigheder til at arbejde for at forhindre klimaforandringer. På samme vis er de videnskabelige fakta, der fungerer som baggrund til at stille politiske krav, af en anden karakter end fx de undersøgelser, der sandsynliggør en forureningskildes skadelige påvirkning af mennesker tæt på en fabrik eller en losseplads. Det er på denne baggrund, at vi skal forstå, hvorfor forestillinger om at angribe problematikken ”systemisk” og kravene om ”systemforandring” er blevet så centrale i blandt aktivister for klimaretfærdighed, senest under COP21 i Paris 2015. Spørgsmålet er så, om det ”systemiske” bliver en tom begrebslig beholder, eller om der er konkrete værktøjer for aktivisternes og NGO'ernes politiske arbejde for klimaretfærdighed at finde i de teorier, der i de seneste år har domineret debatten om, hvordan klodens klima kan reddes. Den amerikanske bevægelse for miljøretfærdighed er i stigende grad blevet bureaukratiseret siden Clinton-administration nedsatte en arbejdsgruppe i 1994 med deltagelse af nogle af de mest vedvarende akademiske kritikere af fattiges miljøforhold (Johnson, 2001). Kritikere fremhæver, at politiske styringsmekanismer har bremset bevægelsens politiske arbejde og at der i praksis ikke er ændret på de grundlæggende vilkår for uretfærdighederne (Charmeides, 2014). Orkanen Katrina er, som nævnt, blevet fremhævet som et eksempel på, at når der indtræffer store katastrofer i USA, så træder langt mere magtfulde interesser frem i administrationerne og presser hensynet til miljøretfærdighed i baggrunden.

Når mange miljøaktivister nu har bevæget sig fra lokale og nationale forureningsproblematikker til klimaforandringernes globale skala, så er det relevant at spørge, hvad det vil gøre ved mobiliseringsevnen. På den ene side er *alle* mennesker potentielt berørte og dermed potentielle aktivister, hvis politiske beslutningstagere tøver. På den anden side, så viser erfaringerne fra miljøretfærdighedsbevægelsen, at der findes en risiko for bureaukratisk udvanding af bevægelsens krav om retfærdighed.

PASSIV OG RESILIENT I DET ANTROPOCÆNE?

For at forstå dynamikken imellem politiske kampbegreber og naturvidenskabelige forklaringsmodeller er det væsentligt at kontekstualisere resiliensbegrebet blandt

de overordnede naturvidenskabelige kategorier, som i de seneste år har fået bred offentlig opmærksomhed. De videnskabelige og offentlige klimadebatter er i løbet af de seneste 15 år blevet indrammet i det geologiske begreb om den antropocæne tidsalder, og det har konsekvenser for den politiske forståelse af, hvad klimaforandringerne betyder. Den systematiserende beskrivelse, som begrebet om 'det antropocæne' leverer, tager implicit hele menneskeheden til indtægt for påvirkningen på kloden (Malm & Hornborg, 2014). Det kan fungere som en forfladigelse af både historiske processer og de ressourcemæssige fordelingsprocesser, som foregår i dag som del af global økonomi. Det bliver på den måde forvandlet til et spørgsmål om skyld for den bevidste samfundsborger. 'Menneskeheden's forbrug og 'vores' vaner, som universelle størrelser, bliver derfor til den oplagte kampplads. Det drivende princip er naturens trussel fra en fælles fremtid, hvor vi alle er i samme båd – en udbredt metafor i klimadebatten (Hajer & Versteeg, 2011, s. 88). Det kan virke, som om der er en positiv udlignende faktor i den logik – et "naturligt" fællesskab omkring en udfordring fra naturen. Imidlertid er hele menneskeheden langt fra i samme båd, både hvad angår udsathed for klimaforandringer og den historiske årsag til problemerne (Hajer & Versteeg, 2011). Fra et perspektiv, der tager udgangspunkt i miljø- og klimaretfærdighed, er det ikke en tilstrækkelig analyse af de problemer, som menneskeheden står overfor. I sig selv er udbredelsen af videnskabelige modeller for det antropocæne ikke problematisk for politiske aktivister. Videnskabelige forklaringer leverer fakta til om verdens tilstand og kan pege på de mest presserende problemer. Der er dog opstået en problematik i takt med, at de naturvidenskabelige miljøer har udviklet systemanalyser, der ikke kun skal forklare naturlige systemer, men også sociale og politiske.

Det er netop baggrunden for den resiliensstærkning, som er blevet dominerende indenfor politisk-økonomiske klimadebatter, at videnskaben ikke kun skal tale om økologiske systemer, men om socio-økologiske systemer (Rockström, 2010; Boyd & Folke, 2012). Det er en udvikling, hvor magtfulde forskningspolitiske miljøer i Skandinavien har været en drivende kraft. Den private svenske forskningsfond Beijerstiftelsen reorganiserede i 1991 sine satsninger for at skabe et institut for økologisk økonomi. Stockholms universitet skabte sammen med Beijerinstitutionen i 2007 Stockholm Resilience Centre, som er blevet dominerende på området internationalt. Udgangspunktet for centrets arbejde har været økologisk økonomi, ressourceøkonomi og systemdesign (Mesjasz, 2011, s. 132). Ud fra denne tilgang har forskere

forsøgt at opnå en udvidelse af forklaringsområdet fra naturlige økosystemer til også at indbefatte sociale systemer. Forskningsprogrammet er kendetegnet ved en analysestrategi, der er holistisk og systemisk, men som adskiller sig fra økologividenskaberne traditionelle fokus på én samlet ligevægt, der er ”naturlig” for økosystemer. I stedet fokuserer resiliens-tænkningen på socio-økologiske systemers ofte uforudsigelige tilpasningsevner, hvor nye muligheder for forbedring netop findes i kraft af anvendelse af eksakt viden til politisk planlægning (Rockström, 2010). Her bruges begrebet om resiliens til at finde frem til såkaldte ”løftestangspunkter” [*leverage points*], hvor en effektiv politisk indsats kan gøre en forskel for hele systemet (Moore m.fl., 2014).

I udgangspunktet er der ikke noget nyt i hverken at bruge begrebet resiliens i vurderinger af politiske indsatser, ej heller at designe forskning med henblik på politiske beslutninger. Sammentænkningen af økonomiske, politiske og naturlige systemer var et bredt omdiskuteret emne i 1970’erne, hvor ideen om ’grænser for vækst’ blev lanceret i 1972 af sammensluttede økologer og økonomer under navnet Rom-klubben. Det affødte en masse kritik i samtiden, men var medvirkende til den langsomme re-orientering af FN’s initiativer på udviklingsområdet til også at inkludere bæredygtighed. Det nye er indsatsen for at finde mere eksakte metoder, der samtidigt giver handlingskataloger for beslutningstagere. Selvom der fortsat er et kraftigt fokus på at afgøre, hvilke komplekse systemprocesser, der er uden for videnskabens evne til at forudsige, så er målet for den Stockholm Resilience Centre at lave en samlet systemanalyse, der angiver ”sikre driftsrammer for menneskeheden” (Stockholm Resilience Centre, 2015). Det har ledt til præsentationen af kataloget over ”planetære grænser”, der angiver denne sikre zone for menneskelig aktivitet. Men hvor de politiske implikationer af Rom-klubben handlede specifikt om at bremse den økonomiske vækst, så er der ikke en direkte kritik af økonomiske institutioner eller kapitalismen. Det kraftige fokus på komplekse resiliens-potentialer gør det ikke oplagt at anbefale statslig eller overstatslig styring af økonomien, ej heller at kritisere økonomisk vækst som sådan (Walker & Cooper, 2011).

I kraft med dens stigende indflydelse, så er resiliens-tænkningens hastigt udviklede forbindelse imellem sociale og økologiske systemer kommet under angreb fra sociologisk og humanvidenskabeligt hold. Særligt fordi den socio-økologiske resiliens-tænkning er udviklet i relativ isolation fra de sociologiske og humanistiske teorier om sammenhængene imellem økologi, miljø og politiske magtstrukturer

(Hornborg, 2013; Cote & Nightingale, 2011). Det har resulteret i en mangel på kritisk politisk analyse af det bestående politiske system og institutionelle virkelighed. Derfor tager de socio-økologiske resiliensanalyser hovedsageligt udgangspunkt i eksisterende politiske logikker og grundantagelser. Ligeledes er tilgangen til individer heller ikke så involverende, idet det systemiske fokus på løftestangspunkter ikke er fokuseret på politisk handling fra 'bunden', men nærmere handler om institutionsdesign fra toppen (Hornborg, 2013). Kritikkerne af den manglende kritisk-politiske indfaldsvinkel i resiliensforskning har været omfattende i forskningslitteraturen. Et svar på de kritiske røster fra Stockholm Resilience Centre giver en indikation af det politiske niveau, som resiliensbegrebet søges anvendt på

Begrebet (resiliens) er længe blevet kritiseret for ikke at være anvendeligt i politisk sammenhæng, på trods af at det først og fremmest er udviklet indenfor som en del af forskning indenfor økologiske systemteori (*Earth System science*). Det kan dog bruges som en vejviser i formuleringen af FN's ny bæredygtighedsmål (*Sustainable Development Goals*), der skal erstatte udviklingsmålene (*Millennium Development Goals*) efter 2015 (Stockholm Resilience Centre, 2015).

Selvom dele af klimaretfærdighedsbevægelsen interesserer sig for FN-politik, så er der ikke udbredt tiltro til, at FN-målene giver tilstrækkeligt politisk fremdrift for klimasagen (Dietz, 2013, s. 246). Det er derfor centralt at stille skarpt på, hvordan tilsyneladende neutral klimaviden kan eller skal politiseres. Geografen Erik Swyngedouw har påpeget, at forestillingen om naturens truede ligevægt ikke leder til politikere, der handler på deres viden, men i stedet avler frygt blandt beslutningstagere og befolkninger. Det er ifølge ham en frygt som kan give mere magt i hænderne på både bureaukrater, grådige virksomheder og populistiske regeringsledere. Det gælder naturligvis også forestillingen om "planetære grænser" for "sikkerhed", som den socio-økologiske resiliensforskning arbejder med. I stedet for videnskabelig enighed, så mener Swyngedouw at det, der er brug for er politisk uenighed [*dissent*] (Swyngedouw, 2015, s. 31).

SYSTEMFORANDRING, RESILIENS OG SIKKERHED

Det er derfor interessant at spørge direkte til aktivismen for klimaretfærdighed, hvordan denne overhængende risiko for af-demokratisering og af-politisering kan undgås. For at indkredse et svar, tager jeg udgangspunkt i deltagerobservation

under de alternative møder under COP21-mødet Paris december 2015, som var klimaretfærdighedsbevægelsens base for aktivisme og debat. Som ved demonstrationerne fra 2009 til 2014, så var ”systemforandring, ikke klimaforandring” også et centralt udgangspunkt for debatter og manifestationer i 2015. Flere debatsessioner på det alternative ’Klimafolkemøde’ (*People’s Climate Summit*), der foregik samtidigt med COP21 i Paris 2015, var centrerede om eksplicitte forsøg på at levere en mere solid systemforståelse.

Naomi Klein, en af de mest synlige enkeltpersoner i kampagnerne for klimaretfærdighed i Paris, repræsenterer en kapitalismekritisk indfaldsvinkel til klimaforandringer. I den sammenhæng anvendte hun også en variant af en system-retorik. ”Det vi står overfor er forbundne kriser, som kræver forbundne løsninger”, udtalte hun ved en større debat med bl.a. den britiske Labourleder Jeremy Corbyn i Paris den 7. december 2015. Det var med henvisning til at klimakrisen er vokset frem parallelt med et øget globalt fokus på finanskriser, fødevarekriser og sundhedskriser. Retorikken om forbundne kriser og forbundne løsninger bringer samtidigt Klein tættere på sprogbrugen i den naturvidenskabelige resiliens-tænkning. Stockholm Resilience Centre udgav i 2014 en rapport med navnet ”forbundne risici, forbundne løsninger” [*Connected risks, connected solutions*], der udlagde lignende problematikker ud fra statistiske undersøgelser tiltænkt toppolitiske beslutningstagere (Galaz m.fl., 2014).

Klein synes opmærksom på, at hendes retorik låner fra den socio-økologiske resiliens-tilgang, men i har samtidigt forsøgt at distancere sig fra dele af tankegangen i sin nyeste bog om klimaforandringer:

[...] selvom det er en naturens største gaver, så er resiliens en passiv proces, der angiver evnen til at absorbere stød og komme tilbage igen. Genskabelse [*regeneration*] er derimod et aktivt begreb, som indikerer, at vi bliver fuldgældige deltagere i en proces, der maksimerer livets kreativitet. (Klein, 2014, s. 386)

Genskabelse eller regenerering er for Klein at foretrække frem for resiliens netop fordi det inviterer et aktivistisk ”vi” til at deltage i arbejdet for klimaretfærdighed. Kleins distance til begrebet om resiliens er imidlertid ikke det samme som en gen-tænkning af konsekvenserne ved system-retorikken som sådan. Hendes forsøg på at gøre systemproblemet politisk appellerende for flere aktivister er ved at under-

strege de uoverskuelige risici, som menneskeheden står overfor, og dernæst satse på et ekstremt omfattende globalt aktivistisk fremstød på kort sigt. Flere af hendes offentlige taler i Paris 2015 kredsede derfor omkring begrebet ”sikkerhed” som det politikerne burde levere ved forhandlingerne. Mange aktivister for klimaretfærdighed fra forskellige organisationer på de alternative møder i Paris delte hendes tilgang og fortolkning af en systemisk trussel.

Mere konkret, så forbindes spørgsmålet om den manglede sikkerhed med globale kampagner for at tilbageholde udvidelsen af olie, kul og gas. I den sammenhæng er organisation *350.org* den vigtigste aktivistplatform i Nordamerika, og den var massivt tilstede i Paris. *350.org* har hovedsæde i Californien og har som formål at ”opbygge en global klimabevægelse” baseret på ”videnskabens realisme og princippet om retfærdighed” (*350.org*, 2016). Der er aktivistgrupper i mere end 25 lande og flere nationale grupperinger i Europa. Organisationens navn refererer til de 350 dele pr. million af CO₂ i atmosfæren, som naturvidenskaben er enige om ville være indenfor sikre marginer (McKibben, 2010). Siden 2012 har *350.org* satset nærmest udelukkende på en kampagne, der opfordrer pensionsfonde, universiteter og andre organisationer til at love at afstå fra enhver investering i kul, olie eller gas i al mulig fremtid. Målet er at stoppe for al udvinding af fossile brændstoffer, der vil få os over den kritiske grænse for CO₂. Her er der et klart overlap med det socio-økologiske begreb om ”planetære grænser”, som skal gøre livet på jorden sikkert og stabilt.

KONKLUSION

Ud fra Swyngedouws begreber om af-politisering, så er det oplagt at stille spørgsmålstegn ved dem af disse tilgange til klimaforandringer, der forsøger at mobilisere ud fra en fælles og global fare. Det er naturligvis svært at drage direkte sammenligninger med den amerikanske bevægelse for miljøretfærdighed, men det står klart, at kravene til politikere og magtfulde eliter er mindre konkrete, når de overordnede mål for klimaretfærdighed bliver formuleret i paraplybegreber som sikkerhed, overlevelse og resiliens. En aktivisme, der kræver retfærdighed bør kunne stille specifikke aktører til regnskab for deres ansvar for forureningskilder. Den systemiske retorik gør det langt sværere at opstille klare politiske krav, ligesom den gør det muligt for nationale klimaforhandlere at gemme de egentlige politiske spændinger væk i uigennemskueligt bureaukrati. Erfaringerne fra den amerikanske miljøret-

færdighedsbevægelse viser, at det er vanskeligt for en social bevægelse at opretholde rettighedsspørgsmålets politiske kraft i kontekst af et nationalt bureaukrati. På globalt plan må det forventes at være endnu sværere.

I stedet fokuserer mange ledende aktivister for klimaretfærdighed på mere universelle og økonomi-teoretiske mekanismer, som divestment, der kan fremprovokere 'den grønne omstilling,' fortolket som en verdensøkonomi, der udleder tilstrækkeligt lidt CO² til at holde temperaturstigningerne på under 1,5 til 2 °C. Men meget tyder allerede nu på, at disse mål er umulige at opnå uden enten langt stærkere statsregulering end hidtil set i vestlige demokratier *eller* anvendelse af højrisikable metoder til at indfange CO² fra atmosfæren (Geden, 2016; Jackson m.fl., 2016).

På baggrund af sådanne dilemmaer, så risikerer de nordamerikanske og europæiske aktivister for klimaretfærdighed at blive kastet ud i en identitetskrise indenfor få år, hvilket kan resultere i, at færre aktivister tiltrækkes til sagen. Men forskningen i det klimapolitiske landskab peger på, at der er brug for langt flere deltagere i et stædigt og langvarende politisk pres for *både* at forhindre temperaturstigninger og at yde hjælp til de mange befolkningsgrupper, der allerede rammes af tørker, oversvømmelser og afledt fattigdom og migration (Newell, 2012; Bond, 2012). Det socio-økologiske begreb om resiliens er i sig selv ikke en direkte årsag til den svære situation, men klimabevægelens udfordring om at holde det politiske fokus gør det væsentligt at stille kritiske spørgsmål til den forståelse af politisk og menneskeligt handlingsrum, der findes bag tilsyneladende tekniske begreber som resiliens. Aktivisterne bør på ingen måde vende ryggen til naturvidenskabelige indsigter, resultater og ideer. Men hvis tekniske og systemteoretiske termer trænger forståelsen af konkrete uretfærdigheder og magtkampe i baggrunden, så eroderes bevægelens evne til at mobilisere politisk og bredt.

NOTER

- 1 [System Change, not climate change], [to change everything, it takes everyone], [frontlines of crisis, forefront of change]

LITTERATUR

- Bond, P. (2012). *Politics of Climate Justice: Paralysis above, movement below*. Scottsville: University of KwaZulu-Natal Press.
- Boyd, E. & C. Folke (2012). *Adapting Institutions: Governance, Complexity, and Social-ecological Resilience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bullard, R. D. (1992). The Quest for Environmental Equity: Mobilizing the African-American Community for Social Change. I R. E. Dunlap, & A. G. Mertig, (red.) *American Environmentalism: the U.S. environmental movement, 1970-1990*. New York: Taylor & Francis.
- Chameides, B. (2014). A Look at Environmental Justice in the United States Today. *Huffington Post*, 22. Marts.
- Cote, M., & A. J. Nightingale (2011). Resilience Thinking Meets Social Theory: Situating Social Change in Socio-ecological Systems (SES) Research. *Progress in Human Geography* 36(4), 475-89.
- Dawson, A. (2010). Climate Justice: The Emerging Movement against Green Capitalism. *South Atlantic Quarterly* 109(2), 313-38.
- De Chiro, G. (2015). Environmental justice and the Anthropocene Meme. I T. Gabrielson, C. Hall, & J. M. Meyer (red.). *The Oxford Handbook of Environmental Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Dietz, M. (2013). *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*. London: Taylor & Francis.
- Galaz, V., D. Galafassi, J. Tallberg, A. Boin, E. Hey, C. Ituarte-Lima, J. Dunagan, P. Olsson, R. Österbergh & F. Westley (2014). *Connected Risks, Connected Solutions*. Stockholm: Stockholm Resilience Centre, Stockholm University, and the Global Challenges Foundation.
- Geden, O. (2016). An Actionable Climate Target. *Nature Geoscience*. No. 04, 2016. Goldenberg, Suzanne (2014, 31. marts). Climate change: the poor will suffer most. *The Guardian*. Hentet fra: <http://www.theguardian.com/environment/2014/mar/31/climate-change-poor-suffer-most-un-report>.
- Jackson, R. B. m.fl. (2016). Reaching Peak Emissions. *Nature Climate Change* 6 (1), 7-10.
- Johnson, G. S. (2001). Robert Bullard. I J. F. Mongillo, & B. Booth (red.) *Environmental Activists*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Klein, N. (2013). How science is telling us all to revolt. *New Statesman*. 29 October.
- Klein, N. (2008). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. New York: Picador.
- Klein, N. (2014). *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*. New York: Penguin.

- Hajer, M. & W. Versteeg (2011). Voices of Vulnerability: The Reconfiguration of Policy Discourses. I J. Dryzek & R. B. Norgaard (red.). *Voices of Vulnerability. The Oxford Handbook of Climate Change and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Malm, A., Hornborg A. (2014). The Geology of Mankind? A Critique of the Anthropocene Narrative. *The Anthropocene Review*. 1(1), 62-69.
- McKibben, B. (2010). *Eaarth: Making a Life on a Tough New Planet*. New York: Times Books.
- Mesjasz, C. (2011). Economic Vulnerability and Economic Security. I H. G. Brauch (red.). *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security: Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*. Berlin: Springer.
- Müller, T. (2014). "Degrowth: a tale of two movements", *Eco-instigator*. No. 5, 32-36.
- Nash, L. (2006). *Inescapable ecologies: a history of environment, disease, and knowledge*. Berkeley: University of California Press.
- Newell, P. & M. Paterson (2010). The Politics of the Carbon Economy" i Boykoff & Newell (2012). *Globalization and the Environment: Capitalism, Ecology and Power*. Cambridge: Polity Press
- Maxwell T. (red.). *The Politics of Climate Change: A Survey*. London: Routledge.
- Pleyers, G. (2010). *Alter-globalization: Becoming actors in the global age*. Cambridge: Polity.
- Rockström, J. (2010). Planetary Boundaries. *New Perspectives Quarterly* 27(1), 72-74.
- Swyngedouw, E. (2014). Anthropogenic Politicization. I J. Hedrén & K. Bradley (red.), *Green Utopianism*. (23-37). New York: Routledge.
- Stockholm Resilience Centre (2015). Tipping towards the unknown. Hentet fra: <http://www.stockholmresilience.org/21/research/research-news/2009-09-23-tipping-towards-the-unknown.html>
- Stockholm Resilience Centre (2015). What is resilience? Hentet fra: <http://www.stockholmresilience.org/21/research/research-news/2-19-2015-what-is-resilience.html>
- Sze, J. (2007). *Noxious New York: The Racial Politics of Urban Health and Environmental Justice*. Cambridge: MIT.
- Tokar, B. (2010). *Toward Climate Justice: Perspective on the Climate Crisis and Social Change*. Porsgrunn: Communalism.
- Walker, J. & M. Cooper (2011). Genealogies of resilience: From systems ecology to the political economy of crisis adaptation. *Security Dialogue*. 42(2), 143-160.
- WHO (2013). Climate change and health. Fact sheet N°266. Hentet fra: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs266/en/350.org> (2016). What we do. Hentet fra: <http://350.org/about/what-we-do/>